

odlišnými vlastnostmi. Na jedné straně je přísně centralizovaná síť („hvězda“), na druhé náhodná síť jako například silniční.

Autor, který se léta věnuje studiu internetu, ukazuje vlastnosti různých typů reálných sítí a překvapivou podobnost sítí přírodních a umělých: optimum je zřejmě někde mezi oběma extrémy. Sítě s velmi silnými uzly jsou úspornější, ale zároveň zranitelnější: porucha několika uzlů může způsobit katastrofu. Příkladem mohou být ekonomické kolapsy nebo šíření infekcí, která autor také podrobně analyzuje. Knížka je velmi čtivě napsaná a pečlivě přeložená, obsahuje spoustu zajímavých skutečností i myšlenek, autor snad jen poněkud příliš zdůrazňuje svoji vlastní roli v této oblasti. Je zřejmě také pod tlakem své vědecké sítě publikací, impaktů a citací a musí si tedy dělat reklamu. Knížka ale rozhodně stojí za čtení.

Jan Sokol

Lenka Budilová – Marek Jakoubek (eds.): CIKÁNSKÁ RODINA A PŘÍBUZENSTVÍ.
Dryada, Praha 2007, 207 s.

Sborník editovaný mladou autorskou dvojicí, který se na pultech knihupectví objevil v polovině listopadu 2007, zaujme případného čtenáře již na první pohled nebývale hodnotným grafickým designem knihy. Tím však kvality knihy rozhodně nekončí. Autoři sborníku, kteří působí v Centru aplikované antropologie a terénního výzkumu při Katedře antropologie FF ZČU a kteří se představované tematice sami již po léta věnují, shromáždili

a českému čtenáři předložili jedenáct statí, které tematicky spojuje problematika příbuzenství u té části obyvatelstva, která u nás bývá nejčastěji označovaná jako Romové, Cikáni, cikáni a podobně. Jak však editoři připomínají, „to, co v daném pojetí dělá z Romů Romy, je právě participace na specifických sňatkových vzorcích či členství v charakteristické příbuzenské síti. Romem/Cikánem se tedy člověk nerodí, ale stává se jím (a to často právě účastenstvím v příbuzensky definované skupině)“ (s. 11).

Knihka tak konečně přináší do antropologického studia příbuzenství v České republice alespoň základní (a kvůli omezení rozsahem jedné publikace pochopitelně velmi stručný) nástin vývoje zkoumání této otázky v zahraničí. Jako velmi užitečné se ukazuje zejména to, že jednotlivé příspěvky pocházejí z různých období: nejstarší archivní data pocházejí z roku 1870, některé zprávy jsou více než třicet let staré, naopak stať autorské dvojice editorů celého sborníku čerpá z šest let trvajícího výzkumu, který v podstatě stále ještě probíhá, respektive není definitivně uzavřen. Na západ od našich hranic by se takový počín mohl zdát zbytečný, ale právě to, že texty vycházejí z různých metodologických pozic, umožní českému čtenáři lépe pochopit vývoj v oblasti studia příbuzenství, což ještě podtrhuje skutečnost, že dvě z autorek nejstarších studií, Judith Okely a Teresa San Román, doplnily své studie aktuálními předmluvami, v nichž vysvětlují dobový kontext a teoretické zázemí vzniku původních prací. Jak zdůrazňují sami editoři, sborník se zabývá více problematikou příbuzenství než tím, kdo jsou „Romové“ (popř. „Cikáni“). Přesto však vymezení těchto pojmů věnují

určitý prostor, respektive varují před problémy, které vznikají, je-li na poli antropologického výzkumu nesprávně nakládáno s pojmy *sociální kategorie* a *sociální skupina* a je-li opomíjena problematika sociální kategorizace a skupinové identifikace. A přestože ne všechny texty odpovídají současnému antropologickému pohledu na otázky příbuzství, pozornému čtenáři jistě neujde posun od zdůrazňování biologických zákonitostí příbuzství ke zkoumání daného fenoménu z pozic sociální konstrukce reality, tedy k zaznamenávání toho, kdo a v jaké míře je v konkrétní skupině za příbuzného považován.

Jednotlivé stati zpracovávají data získaná dlouhodobými pobyty v terénu na různých místech (nejen) v Evropě. Judith Okely se zabývala *travellery* ve Velké Británii, Teresa San Román zkoumala cikánské městské lokality ve Španělsku, podobně jako Paloma Gay y Blasco a Elisa Martin s Juanem F. Gamellou, Emília Horváthová prováděla své výzkumy v různých oblastech na Slovensku, Elena Marušíáková čerpala z dlouholetých výzkumů na Balkáně, Lev Čerenkov a Stéphane Laederich porovnávali reálné poznatky z terénu s takzvaným (hojně upřednostňovaným, „archetypálním“) kalderašským modelem, Werner Cohn zpracoval data jednak o amerických skupinách, jednak pro srovnání i údaje o skupinách v Evropě, Patrick Williams se soustředil na pařížské Kalderaše a sami autoři sborníku zkoumají příbuzensky provázanou skupinu usídleného obyvatelstva, jejíž sňatkové aliance překračují (současné) hranice mezi Českou republikou a Slovenskem. Z uvedeného výčtu by povrchní čtenář mohl nabýt dojmu, že pro veškeré zmiňované skupiny (takřka) na celém světě budou platit

jednotná, společná, tedy „romská“ pravidla. Takové mínění – jak připomínají někteří z autorů – dříve opravdu převládalo a zdá se, že dodnes stojí i za pokusy některých institucí hledat řešení „romského problému“ pomocí jednoho, pro celou republiku (či dokonce Evropskou unii) platného receptu. Opak je však pravdou, právě studiem a komparací takto různorodého materiálu se i českému čtenáři v celé šíři vyjeví vnitřní různorodost a zejména vzájemná diferenciaci těch, které jsme si zvykli označovat paušalizujícím termínem „Romové“.

O tom se mimo jiné zmiňují i Lenka Budilová a Marek Jakoubek ve své stati *Příbuzství, manželství a sňatkové vzorce. Cigánská příbuzenská síť*: „Není tedy divu, že v obecném povědomí přetrvává například názor, že ‚Romové‘ (rozuměj: ‚Romové obecně‘, tedy ti, kteří stojí na druhé straně *etnické linie*, kam jsme je všechny společně postavili, jako vojáky do řady) by měli dbát o památník romského holocaustu v Letech u Písku, ačkoli sub-skupiny českých a moravských Romů, jejichž členové byli za druhé světové války téměř vyhlazeni (a jejichž památce je tento památník věnován), nemají s Romy, kteří přišli na území dnešní ČR po roce 1945 ze Slovenska a kteří tvoří naprostou většinu dnešních ‚romských populací v ČR‘, vlastně nic společného“ (s. 20). Na podobné nebezpečí, tedy na otázku posuzování Romů jako jednotné skupiny, upozorňují i další autoři (Lev Čerenkov a Stéphane Laederich, Judith Okely, Teresa San Román), když varují před snahami zástupců oficiálních institucí hledat „představitel Romů“, kteří by dokázali většinové společnosti tlumočit požadavky těch, které zastupují. Předpokládá se, že případ-

ným uspokojením těchto požadavků by se dospělo k odstranění „romského problému“, aniž by ovšem zodpovědné osoby jakkoliv uvažovaly nad tím, že hledat představitele neexistující skupiny či jedno řešení pro nesmírně vnitřně diferencovanou populaci je předem odsouzeno k fatálnímu neúspěchu. Ten je však často zpětně přičten nikoliv zadavatelově neznalosti problematiky, ale právě oné neexistující „skupině“.

Kromě problematiky (konstruování) příbuzenství přinášíjící stati i některé další antropologicky cenné poznatky. Elena Marušiaková či Lenka Budilová a Marek Jakoubek například upozorňují na nebezpečí tendence (nejen badatelů) přenášet konkrétní poznatky získané u jedné zkoumané skupiny na osoby, které žijí jinde (v jiném prostředí, v jiných podmínkách, podle jiných pravidel). Na důležitost znatosti jazyka informátorů, ale i lingvistiky obecně upozorňuje mimo jiné Werner Cohn, vnímání romštiny jako specifické podstaty „romství“ zpochybňuje Elena Marušiaková zmínkou o množství místních jazykových výpůjček v jednotlivých dialektech romštiny a o změnách užívaného jazyka u různých skupin. Mnozí autoři rovněž upozorňují na konstitutivní prvky utváření hranic mezi „my“ a „oni“ na úrovni jednotlivých romských skupin. Elisa Martin a Juan F. Gamella či Teresa San Román a další připomínají nejen rostoucí různorodost uvnitř jednotlivých skupin, která je často zapříčiněna změnou životních podmínek a zásahy „zvenčí“, ze strany různých institucí, ale i současnou polarizaci romských skupin na ose ekonomické, z níž následně plyne další rozrůžňování požadavků jednotlivých socio-ekonomických vrstev.

Kromě otázek antropologických však sborník nastoluje i otázky z oblasti užití jazyka. Jednak jde o přepis jmen z těch jazyků, které jako písma neužívají latinku (v tomto případě Čerenkov versus Tčerenkov), jednak o otázku přechylování ženských jmen v češtině. Ústav pro jazyk český v této otázce doporučuje spíše jména přechylovat, a to na jedné straně proto, že bez flexivní koncovky nemusí být (v případě češtiny, která nemá dostatečně pevně zafixovaný slovosled) vždy zřejmé, zda je jméno podmětem, či předmětem věty, tedy v jakém pádě je. Na druhé straně jsou o (nejen flexivní) koncovky běžně doplňována i mužská jména, čímž dochází k jejich změně (např. koncepce J. A. Barnes, nikoliv koncepce J. A. Barnes), čímž padá výtká ohledně toho, že ženská jména jsou přechylováním v češtině komolena. Tím nemá být řečeno, že by nebyla, ale pak jsou skloňováním komolena i ta mužská.

Knihu *Cikánská rodina a příbuzenství* užitečně doplňují medailony jednotlivých autorů a vkusně doprovázejí fotografie Tomáše Hirta. Ty v tomto případě nemají za cíl „upřesnit“ čtenářům představu o skupinách, jimiž se jednotlivé texty zabývají, neboť pocházejí pouze z prostředí cigánských osad na východním Slovensku. Nejsou to tedy dokumentární snímky, ale ilustrace v uměleckém smyslu tohoto slova, které více než představu o realitě zprostředkovávají čtenáři zvláštní pocit bezčasí, který přichází v těchto lokalitách často zažívají a který je tak těžké vyjádřit slovy. Tím jsou celému textu bližší a užitečnější než prosté dokumentace. Zvláštní přílohu pak tvoří vložený grafický záznam příbuzenských vztahů česko-slovenské příbuzenské skupiny, kterou zkoumali Lenka Budilová a Marek Jakou-

bek. Za hlavní přínos celé knihy lze rozhodně považovat nejen velmi erudovaný výběr textů (a většinou i jejich překlad, ve spolupráci s Marií Fouskovou a Martinou Hurdovou), které se vztahují k dané problematice, ale zejména to, že ačkoliv jde o specializované studie, rozhodně nelze říci, že by šlo o publikaci pro úzký okruh vyhraněných zájemců. Závěry, ke kterým jednotliví autoři na základě pečlivého zkoumání terénu i statistických dat dospívají, mají totiž co říci nejen odborníkům na příbuzenství, ale i pracovníkům nejrůznějších institucí, jimž u nás bývá přidělována povinnost řešit tzv. romskou problematiku.

Helena Koubková

Gary Alan Fine – Véronique Champion-Vincent – Chip Heath (eds.): RUMOR MILLS. THE SOCIAL IMPACT OF RUMOR AND LEGEND. Transaction, New Brunswick 2005.

Fenomén fám, tedy neoficiálních, ale nikoli nutně fiktivních informací kolujících v kolektivním ústním podání, nestál nikdy v centru pozornosti společenských a humanitních věd. Jako sociální fenomén ale fámy či příbuzné typy ústně šířených narativů jako klepy (*gossip*) a pověsti existovaly a existují ve všech typech společností. Jejich sociální relevanci glosovala již celá řada historických náboženských, literárních a historiografických textů – od hebrejské konceptualizace fám jako božího hlasu zvěstovaného „zpěvem ptáků nebeských“, známé ze Starého zákona,

římského božstva Fama (nebo jeho řeckých ekvivalentů Ossa a Feme), nejznámějšího z Vergiliovy *Aeneidy*, až k středověkým a raněnovověkým kronikářským dílům, dovedně popisujícím efekty fám během válek, hladomorů, epidemií a živelných katastrof.

Seriózní reflexe fenoménu fám, pomíne-li francouzskojazyčnou tradici výzkumu novinových senzací (*faits divers*) a německojazyčnou tradici výzkumu tzv. novinových pověstí (*Zeitungssagen*), začíná ale až během druhé světové války v USA a v prvním sledu se jedná o výzkum aplikovaný. V souvislosti se snahami exekutivy zamezit šíření nepřátelské propagandy se rozbíhají psychologické výzkumy fungování fám, štědře podporované americkou vládou. Výsledky těchto aplikovaných bádání byly zúročeny nejen založením nejrůznějších dodnes fungujících „klinik fám“ a „středisek kontroly fám“ po celém anglicky hovořícím světě, ale i vypracováním klasifikací a základních modelů vzniku a fungování fám, které jsou v mnoha ohledech aktuální dodnes (viz první větší analytická práce o fámě z pera sociálních psychologů Gordona Allporta a Leo Postmana *The Psychology of Rumor* z roku 1947). Poté, co problematiku fám do společenskovevědního diskurzu uvedli psychologové, následoval relativní útlum, oživený až na konci šedesátých let sociology. Právě sociologie se stala oborem, ve kterém se výzkum fám – vedle psychologie – rozvinul zřejmě nejplodněji. Do sociologického výzkumu fám se nejvýrazněji zapojili francouzští badatelé (viz proslulá monografie Edgara Morina *Rumeur d'Orléans* analyzující antisemitskou fámu kolující ve francouzském městě Orléans z roku 1969), tak i výzkumníci